

SCRIPTA HISTORICA

Nr 25

ss. 73-84

ROK 2019

A R T Y K U Ł Y

ISSN 2391-5153

© Copyright by Institute of History of the Pomeranian University in Słupsk

Oryginalna praca badawcza

INNA TEPLOVA

UNIWERSYTET PAŃSTWOWY W CHERSONIU

POCHODZENIE RODU SZLACHECKIEGO SKADOWSKICH

Słowa kluczowe: *szlachta, genealogia, historia rodu, Ukraina Południowa, ród Skadowskich, Baltazar Skadowski*

Key words: *nobility, genealogy, family history, Southern Ukraine, the Skadowski family, Baltazar Skadowski*

W ciągu ostatniej dekady można odnotować szczególne zainteresowanie historyków genealogią rodów. Do najnowszych badań głównie w ukraińskiej i rosyjskiej nauce historycznej należą praktyczne opracowania z genealogii i historii rodzin rosyjskich rodów szlacheckich¹, ukraińskich rodzin kozacko-starszyńskich, rodzin ludzi kultury i innych². Szczególne znaczenie mają prace poświęcone inkorporacji

¹ T.V. Platonova, *Provincial'noe dvorânstvo v konce XVIII-pervoj polovine XIX vv., po materialam Saratovskoj gubernii, diss. na soiskanie nauč. step. kand. ist. nauk, 07.00.02 „Otečestvennaâ istoriâ”*, Saratov 2002; O.S. Bezobrazova, *Dvorânsnij rod Bezobrazovyh v istorii Rossii, socio-genealogičeskoe issledovanie, avtoreferat diss. na soiskanie nauč. step. kand. ist. nauk, 07.00.02 „Otečestvennaâ istoriâ”*, Moskva 2011; D.A. Šuvaev, *Tambovskij rod dvorân Davydovyh: vklad v istoriũ Rossii i gubernii (konec XVIII-pervaâ četvert' XX vv.*, Tambov 2013.

² G.D. Golubčik, *Rid Markovičiv-Markevičiv u kul'turno-gromads'komu žitti Ukraïni: nova simejna istoriâ, dis. na zdobuttâ nauk. stup. kand. ist. nauk, 07.00.06 „Istoriografiâ, džereloznavstvo ta special'ni istorični discipliny”*, Dnipropetrovs'k 2003, s. 26-27; N.O. Barabaš, *Rid Bilozers'kih i kul'turnij svit Ukraïni XIX-počatku XX stolit'*, Kiïv 2007; L.F. Ciganenko, *Dvorânstvo Pivdnâ Ukraïni (druga polovina XVIII st.-1917 r.: Monografiâ*, İzmail 2010; S.M. Gorobec', *Rid Šihuc'kih: istoriko-genealogične doslidžennâ, dis. na zdobuttâ nauk. stup. kand. ist. nauk, 07.00.06 „Istoriografiâ, džereloznavstvo ta special'ni istorični discipliny”*, Kiïv 2012; O.V. Gural', *Džerel'na baza prosopografičnogo portreta Staric'kih (40-i rr. XIX st.-poč. XXI st.)*, avtoref. dis. na zdobuttâ nauk. stup. kand. ist. nauk, 07.00.06 „Istoriografiâ, džereloznavstvo ta special'ni istorični discipliny”, Kiïv 2014; S.P. Zimnicka, *Rid knâziv Višnevec'kih*

i legitymizacji rodów do stanu szlachty rosyjskiej pod koniec XVIII i w pierwszej połowie XIX w. Praca I. Krywoszei jest ukierunkowana regionalnie, niemniej jednak obrazuje również typologiczny model tego procesu i jego specyfikę na poziomie lokalnym³.

Takie badania stają się szczególnie aktualne w ukraińskiej historii, w tym historii regionu południowoukraińskiego z okresu XVIII-pocz. XX w. Przeszłość tego regionu jest ściśle związana ze znanymi rodami szlacheckimi Aharkowów, Wassalów, Woroncowów, Kankrinów, Komstadiusów, Mordwinów, Owsianiako-Kulikowskich, Popowów, Trubieckich, Faltz-Feinów i in.

W warunkach opóźnionego rozwoju gospodarczego, wieloetniczności i braku doświadczenia w działaniach kulturalnych i społecznych na południu Ukrainy działalność tych rodów prowadziła do przekształcania przestrzeni regionu. W wyniku kolonizacji nowa szlachta stworzyła swoisty system więzi rodzinnych i sąsiedzkich, wzajemnych relacji majątkowych, służbowych, korporacyjnych, naukowych, stosunków społecznych i kulturowych, które determinowały procesy społeczno-kulturowe od końca XVIII do początku XX w.

Pragnienie współczesnych ukraińskich historyków, aby zrozumieć fenomen szlacheckich rodzin południa, znalazło swoje odzwierciedlenie w badaniach poświęconych Skarżyńskim⁴ i Faltz-Feinom⁵. Niemniej jednak studiowanie historii innych rodów, które wniosły znaczący wkład w życie społeczno-kulturowe w regionie i pełniły funkcję przekaźnika doświadczenia kulturowego i historycznego, do tej pory jest fragmentaryczne.

Wśród nich ważne znaczenie ma ród Skadowskich. Był on reprezentowany nie tylko przez wielkich ziemian i urzędników, ale także wybitnych działaczy kultury i nauki – artystę Mykołę Lwowycza Skadowskiego, przyrodnika i archeologa Heorhija Lwowycza Skadowskiego, działacza religijnego Iwana Heorhijowycza Skadowskiego (o. Ioann), nieprzeciętnego właściciela ziemskiego i przedsiębiorcę, założyciela miasta Skadowsk, Serhija Bałtazarowycza Skadowskiego. Kobiety miały dość wysoki status, wzmocniony przez posiadanie nieruchomości. Czasami, jeśli to było konieczne, mogły one samodzielnie prowadzić gospodarstwo (Jełyzaweta Iwaniwna

u pol's'kij, rosij's'kij ta ukraïns'kij istoriografijah seredini XVIII-seredini XX st., avtoref. dis. na zdobuttâ nauk. stup. kand. ist. nauk, 07.00.06 „Āstoriografîâ, džereloznavstvo ta special'ni istorijčnî disciplîny”, Dnîpropetrovs'k 2015; V.V. Kîcelûk, Ślâhets'kij galic'kij rid Berezovs'kih u XV-XVIII st. Genealogične doslidžennâ, avtoref. dis. na zdobuttâ nauk. stup. kand. ist. nauk, 07.00.06 „Āstoriografîâ, džereloznavstvo ta special'ni istorijčnî disciplîny”, NAN Ukraïni, Īn-t ukr. Arheografîi ta džereloznavstva im. M.S. Gruševs'kogo, Kiïv 2017.

³ Ī.Ī. Krivošeâ, *Ślâhta Umanšini v ĩmpers'ku dobu (kînec' XVIII-persa polovina XIX st.)*, Uman' 2014.

⁴ O.M. Doroženko, *Rid Skaržins'kich v istoriï Pivdennoï Ukraïni (seredina XVIII-poczatok XX stolittâ), disertaciâ na zdobuttâ naukovogo stupenâ kandidata istoričnich nauk, special'nist' 07.00.01 „Āstorîâ Ukraïni”*, Odessa 2010.

⁵ A. Zaderejčuk, *Vnesok rodu Falc-Fejniv u social'no-ekonomičnij ta suspil'no-političnij rozvitok Pivdnâ Ukraïni, disertaciâ na zdobuttâ naukovogo stupenâ kandidata istoričnich nauk, 07.00.01 „Āstorîâ Ukraïni”*, Simferopol' 2009.

Skadowska, Kateryna Wołodymyriwna Skadowska, Marija Oleksandriwna Skadowska). Kobiety z tego rodu również realizowały się w działaniach charytatywnych.

W celu przeprowadzenia badań nad genealogią i działalnością Skadowskich na terytorium Ukrainy Południowej autorka wykorzystała 28 zbiorów z zasobów archiwalnych Ukrainy i Federacji Rosyjskiej. Były to: Centralne Państwowe Archiwum Historyczne Ukrainy w Kijowie, Centralne Archiwum Państwowe Organizacji Społecznych Ukrainy w Kijowie, Centralne Archiwum-Muzeum Państwowe Literatury i Sztuki Ukrainy w Kijowie, Archiwum Naukowe Instytutu Wiedzy o Sztuce, Folklorystyki i Etnologii im. M.T. Rylskiego NAN Ukrainy w Kijowie, Archiwum Naukowe Instytutu Archeologii NAN Ukrainy w Kijowie, archiwa państwowe Autonomicznej Republiki Krymu, obwodów kijowskiego, odeskiego i chersońskiego, Rosyjskie Państwowe Archiwum Historyczne w Petersburgu, Rosyjskie Państwowe Archiwum Marynarki Wojennej w Petersburgu, Archiwum Państwowe Federacji Rosyjskiej w Moskwie, Rosyjskie Państwowe Archiwum Wojskowo-Historyczne w Moskwie, Rosyjskie Państwowe Archiwum Literatury i Sztuk Pięknych w Moskwie, Centralne Archiwum Historyczne Miasta Moskwy w Moskwie, Centralne Państwowe Archiwum Historyczne Petersburga, Petersburski Oddział Archiwum Rosyjskiej Akademii Nauk, Oddział Zbioru Rękopisów i Dokumentów Państwowego Muzeum Ermitażu w Petersburgu, Archiwum Naukowe Instytutu Historii Kultury Materialnej RAN w Petersburgu, Archiwum Naukowe Rosyjskiego Towarzystwa Geograficznego w Petersburgu, Naukowo-Badawczy Oddział Rękopisów Rosyjskiej Biblioteki Państwowej, Oddział Rękopisów Rosyjskiej Biblioteki Narodowej. Możliwości informacyjne tych instytucji są szczególnie cenne, w tym również pod względem badania wstępnej historii rodziny Skadowskich.

Pochodzenie tego rodu zaczęli badać najpierw jego potomkowie. Pierwsze genealogie zostały opracowane na początku lat 90. XX w. Schemat genealogiczny gałęzi taurydzkiej opracował Borys Serhijowycz Skadowski⁶ (14 marca 1921-20 kwietnia 2010), lecz pochodzeniu swojego rodu poświęcił w swych badaniach mało uwagi. Wspominał, że pradziadek pochodził z Polski i był katolikiem⁷. B.S. Skadowski uważał również, że ród miał ponadto ukraińskie korzenie, gdyż założyciel gałęzi taurydzkiej – Jakow Jakowycz – ożenił się „z Ukrainką Mariją Kwaszczenko”⁸.

Potomkini chersońskiej gałęzi rodu Maryna Mykołajiwna Strohanowa (6 maja 1935-26 lipca 2016) jest autorką najbardziej kompletnego schematu genealogicznego⁹, który obejmuje 10 pokoleń Skadowskich (do dzisiaj) i 27 osób płci męskiej. Podano w nim przybliżone dni i miesiące urodzenia pierwszych członków tej rodzi-

⁶ Borys Sergijowycz Skadowski w 1983 r. po raz pierwszy przyjechał do ZSRR. W 1999 r. otrzymał dyplom rzeczywistego członka Zgromadzenia Szlachty Rosyjskiej. B.S. Skadowski włożył wiele wysiłku, aby ożywić pamięć o rodzinie Skadowskich, założeniu Skadowska i historii regionu. Mieszkał w Berlinie (Niemcy). W 2004 r. otrzymał tytuł Obywatela Honorowego miasta Skadowsk.

⁷ I. Svečina, *Tot čudnyj hram vzorvali*, „Hristianin Tavrii” 1992, nr 9, s. 2.

⁸ N. Gavris’, *Ukraińs’ka višivanka pana Skadovs’kogo*, „Čornomorec” 1994, 20 listopada.

⁹ M.N. Stroganova, *Istoriâ roda Skadovskich gerba „Dolenga”*, *jego potomki i rodstvenniki v Rosii (vek XVIII-vek XXI). Dokumenty i vospominaniâ sovremennikov*, Moskva 2001.

ny. Do schematu genealogicznego autorka wpisała 82 przedstawicieli 5 pokoleń, których życie i działalność są związane z Ukrainą Południową. W ostatniej pracy, opublikowanej po śmierci M. Strohanowej, pochodzeniu Skadowskich poświęcony został osobny podrozdział¹⁰. Niestety do chwili obecnej pozycja ta nie jest dostępna w ukraińskich bibliotekach.

Odpowiednio do miejsca służby i posiadanych przez założycieli gałęzi majątków wyróżnia się chersońską i taurydzką gałąź rodu, czasem stosowany jest podział odpowiednio na prawobrzeżną i lewobrzeżną gałąź. Obecnie potomkowie rodu mieszkają w Rosji i Rumunii. Do początku lat 90. XX w. przedstawiciele obu gałęzi rodu nie wiedzieli o rodzinnym związku pomiędzy nimi.

Do lat 30. XIX w. nazwisko było zapisywane jako Skodowscy, potem zaczęto używać formy Skadowscy. Na niektórych mapach spotykana jest forma „Szkadowscy”.

W źródłach archiwalnych informacje o pochodzeniu rodu są fragmentaryczne. W herbarzach z XVI-XVIII w. wzmianek o Skadowskich brak, nie ma ich również w znanej publikacji Seweryna Uruskiego¹¹. Mimo to przedstawiciele rodu znaleźli się w najbardziej popularnym w swoim czasie herbarzu Kaspra Niesieckiego¹². Ponieważ przedstawiciele rodziny do końca XVIII w. nie posiadali nieruchomości, skomplikowane jest wyszukiwanie danych na temat ich działalności, poziomu oświatowego i stanu majątkowego na etapie powstawania rodu¹³.

Pierwsze odnotowane informacje o Skadowskich znajdujemy w dokumentach dotyczących otrzymania rosyjskiego szlachectwa. Według nich założycielem rodu jest Iwan (Jan) Skodowski. Urodził się on prawdopodobnie w 1700 r. W źródłach już jest wymieniany jako „szlachetny”¹⁴. Synem Jana był Bałtazar (1725 – data zgonu nieznana). Bałtazar Iwanowycz miał dwóch synów: Jakowa (Jakoba) (ur. 1750) i Bałtazara (1752-1814)¹⁵. Jakow Bałtazarowycz miał z kolei syna Jakowa. Imiona pierwszych przedstawicieli rodu niejednokrotnie spotykamy w kolejnych pokoleniach.

Początkowo Skadowscy mieszkali na terenie powiatu radomyckiego. W połowie XVIII w. Radomyśl służył jako jedna z siedzib unijnych metropolitów kijowskich, natomiast po trzecim rozbiórze Rzeczypospolitej stał się miastem powiatowym województwa wołyńskiego, a od 1797 r. – kijowskiego¹⁶. To właśnie Zebranie Powiatowe Radomyśla rozważało kwestię uzyskania przez Skadowskich szlachectwa.

¹⁰ Taż, *Pervye Skadovskie gerba „Dolenga”*, [w:] *Skadovskie: lūdi i sud’by, vek XVIII-vek XXI. Istoriā v licah, dokumentah i vospominaniāh*, Feodosiā 2017.

¹¹ Praca S. Uruskiego nie została sfinalizowana, tom 15 kończy się literą P. Por. S. Uruski, *Herbarz szlachty polskiej*, t. 1-15, Warszawa 1904-1931.

¹² K. Niesiecki *Herbarz polski*, Lipsk 1839-1845, t. 11, s. 401, www.przodkowie.com/niesiecki/s/skodowski/10387.php (dostęp: 26.09.2018).

¹³ S. Lisenko, Ė. Černec’kij, *Pravoberežna šlāhta (kinec’ XVIII-perša polovina XIX stolittā. Spisok šlāhti Volins’koj, Kiivs’koj ta Podil’s’koj gubernij, dvorāns’ki prava ākoj perevirila Central’na revizijna komisiā*, Bila Cerkva 2002, s. 131.

¹⁴ Deržavnij archiv Kyivs’koj oblasti (dalej: DAKO), f. 782, op. 2, spr. 384, ark. 247.

¹⁵ Deržavnij archiv Odes’koj oblasti (dalej: DAOO), f. 37, op. 4, spr. 30, ark.; 199v; DAKO, f. 782, op. 2, spr. 384, ark. 245.

¹⁶ Ā.V. Verdenyč, D.Ā. Vortman, *Radomišl’*, www.history.org.ua/?termin=Radomyshl_mst (dostęp: 26.09.2018).

Rodzina należała do herbu „Dołęga” (Dołęga, Dolenga)¹⁷, który jest zaliczany do herbów szlachty wielkolitewskiej¹⁸. Oryginalny herb znajduje się w Rosyjskim Państwowym Archiwum Historycznym i ma następujący opis: „Na lazurowej tarczy, uwieńczona złotem, o szerokich końcach w kształcie krzyża srebrna podkowa, której towarzyszy wewnątrz taka sama przewrócona strzała. Tarczę uwieńczono szlacheckim hełmem koronowanym. Klejnot: czarne skrzydło sępa przeszyte w przepasce srebrną strzałą. Labry: po prawej lazurowe ze srebrem, po lewej lazurowe ze złotem”.

Polska tradycja heraldyczna zakłada, że ten sam herb może należeć do kilku rodów¹⁹. W ten sposób do herbu „Dołęga” należeli Chodakowscy, Cieszkowscy, Dąbrowscy, Dołęgowscy, Dziedziczcy, Dziubińscy, Jeminowiczowie, Gizińscy, Grabowscy, Grabscy, Jasięńscy, Jerzmanowscy, Kaliccy, Kamięńscy, Koskowscy, Kossowscy, Kowalewscy, Lasoccy, Lewandowscy, Mazowieccy, Nesterowiczowie, Osieccy, Ossowscy, Proniewiczowie, Skłodowscy, Słuccy, Szczepańscy i in.

W 1889 r. Serhij Bałtazarowycz ubiegał się o zatwierdzenie herbu rodzinnego²⁰. Skadowskich „obdarzono” herbem Dołęga 26 grudnia 1913 r. Został on także wpisany do 20. części Generalnego herbarza rodów dworskich Imperium Rosyjskiego.

Pierwszymi przedstawicielami rodziny Skadowskich na południu Ukrainy byli Bałtazar Bałtazarowycz i jego bratanek Jakow Jakowycz. To oni właśnie otrzymali szlachectwo rosyjskie. W 1790 r. B. Skadowskiemu przyznano prawo *non praeciso scartabelatus* – pełnego szlachectwa²¹. Prawo to wynika z instytucji skartabellatu, która gwarantowała możliwość niepełnego szlachectwa jako stanu przejściowego dla rodzin nobilitowanych. Uprawnienie do uzyskania takiego statusu należało do osób mających wybitne zasługi dla państwa. Korzystały one z ograniczonej liczby przywilejów, nie mogły sprawować funkcji publicznych (do trzeciego pokolenia), być członkami Sejmu.

W 1796 r. Bałtazar Bałtazarowycz i Jakow Jakowycz złożyli przysięgę na wierność imperatorowi rosyjskiemu w kościele katolickim w Chersoniu²². Później przedstawiciele rodziny zaczynają udokumentowywanie swoich praw szlacheckich. Dnia 19 grudnia 1813 r. Kijowskie Zgromadzenie Dworzan Deputowanych wpisuje Bałtazara i Jakowa do pierwszej części Księgi genealogicznej szlachty guberni kijowskiej²³, a po siedmiu latach zgromadzenie uznaje ich prawa do dziedzicznego szlachectwa. Następnie Tymczasowy Urząd Senatu Rządowego przyznał Jakowowi Skadowskiemu dziedziczne szlachectwo (1840 r.). Ród został wpisany do trzeciej części rodów szlacheckich guberni taurydzkiej. Dnia 31 grudnia 1843 r. sprawę ponownie rozważono w Heroldii²⁴.

¹⁷ Deržavnij archiv Avtonomnoï Respubliki Krim (dalej: DAARK), f. 49, op. 1, spr. 5735, ark. 2-3.

¹⁸ *Gerbi velikolitovs'koï ślāhti*, www.lyczkowski.net/ru/gerby-belorusskoj-shljahty/bukvy-d-i.html (dostęp: 26.09.2018).

¹⁹ P. Bajer, *Polish Nobility and its Heraldry: An introduction*, podolska.neostrada.pl/teksty/heraldry.htm#1 (dostęp: 26.09.2018).

²⁰ DAARK, f. 49, op. 1, spr. 5735, ark. 1.

²¹ O. Balzer, *Skartabelat w ustroju szlachectwa polskiego*, Kraków 1911, s. 401.

²² DAARK, f. 27, op. 1, spr. 9006, ark. 8.

²³ DAKO, f. 782, op. 2, spr. 376, ark. 285.

²⁴ DAARK, f. 49, op. 1, spr. 4996, ark. 53v.

Założycielem gałęzi chersońskiej rodu Skadowskich był Bałtazar Bałtazarowycz Skadowski. Informacja na temat jego wykształcenia nie zachowała się, ale wiemy, że biegle władał on językiem francuskim²⁵. W latach 80. XVIII w. występował jako pełnomocnik ziemian Mohylewa podczas realizacji dostaw drewna do Chersonia²⁶. W okresie od 1783 do 1795 r. sprawował urząd dyrektora Czarnomorskiej Kancelarii Handlowej w tym mieście. Wzmianki o tej firmie zostawił Bałtazar Hacquet: „Dobre tutejsze domy handlowe można policzyć na palcach jednej ręki, poza tym domów jest coraz mniej. Najbardziej znaczące to Albrandt, Dom. Sałaka, Bałt. Skadowski”²⁷.

Podczas sprawowania urzędu B. Skadowski brał udział w projekcie swojego kolegi, szefa Czarnomorskiego Urzędu Admiralicynego Mykoły Semenowycza Mordwynowa, tj. w organizacji wyposażenia floty rosyjskiej podczas wojny rosyjsko-tureckiej²⁸. W 1795 r. został awansowany do stopnia pułkownika i złożył rezygnację.

Następnie Bałtazar Skadowski zaczął rozwijać rodzinne nieruchomości: nabył wsie Biłozerkę (Iwaniwkę, Skadowkę), Arnautkę, Pokrowskie, Małooleksandriwkę w powiecie chersońskim guberni chersońskiej, domy letniskowe Prognojska (2978 dziesięcin), Kizlegacz i Bijenki (1527 dziesięcin), które znajdowały się w guberni taurydzkiej. Całkowita powierzchnia jego ziem wynosiła 18 tys. dziesięcin²⁹. Również B. Skadowski posiadał działkę rolną w pobliżu Odessy³⁰. Planował on budowę domu na Przedmieściu Greckim w tym mieście³¹.

W marcu 1803 r. B. Skadowski rozpoczął rosyjską służbę jako dyrektor urzędu celnego portu Odessa, gdzie otrzymał rangę radcy dworu (1804 r.)³². W tym okresie postanowił się ożenić. Wybranką 53-letniego Bałtazara Bałtazarowycza stała się Jewdokija Iwaniwna (jej rok urodzenia, nazwisko panieńskie oraz pochodzenie na razie są nam nieznane). Dla małżonki ten związek małżeński był drugim z kolei, o poprzednich małżeństwach Bałtazara Skadowskiego informacji brak. Przez długi czas mieszkali w Odessie i przyjaźnili się z wpływowymi rodzinami. Tutaj właśnie urodziły się ich córki – Oleksandra³³ i Jelyzaweta³⁴, których matką chrzestną została Luiza Ferster, żona Jehora Chrystyanowycza Ferstera (Georg von Foerster, 1756-1826), pułkownika, szefa komitetu budowlanego w Odessie, autora pierwszego planu zabudowy miasta.

²⁵ Rossijskij gosudarstvennyj istoričeskij arhiv (g. Sankt-Peterburg) (dalej: RGIA), f. 13, op. 2, spr. 703, ark. 1.

²⁶ *Selo Belozërka, Ivanovskoe toże, Hersonskoj gubernii i uezda toże*, „Zapiski Odesskogo obšestva istorii i drevnostej” 1881, t. 12, s. 464-465.

²⁷ M. Val’o, *Bałtazar Gaket i Ukraïna. Stat’i i materialy*, L’viv 1997, s. 57.

²⁸ *Arhiv grafov Mordvinovyh*, t. 2, wstęp i przypisy V.A. Bilbasova, Sankt-Peterburg 1901, s. 474, 477; RGIA, f. 1341, op. 1, spr. 403, ark. 11-11v.

²⁹ DAARK, f. 27, op. 1, spr. 9006, ark. 1; Deržavnij archiv Chersons’koï oblastì (dalej: DAChO), f. 14, op. 2, spr. 8, ark. 14-26v.

³⁰ DAChO, f. 14, op. 1, spr. 662, ark. 20.

³¹ DAOO, f. 59, op. 1, spr. 4, ark. 330.

³² Tamże, f. 1, op. 218, spr. 10, ark. 58-61v.

³³ Tamże, f. 37, op. 3, spr. 116, ark. 4.

³⁴ Tamże, spr. 136, ark. 30.

Bałtazar Skadowski przebywał w służbie publicznej do 1811 r. Po zwolnieniu wraz z rodziną opuścił Odessę i zamieszkał na stałe w posiadłości rodzinnej Biłozerka. Zmarł 12 kwietnia 1814 r. i został pochowany na tamtejszym cmentarzu³⁵.

Biłozerka stanowiła posiadłość rodową chersońskiej gałęzi Skadowskich w latach 1798-1919, mieszkali tam cztery pokolenia rodziny. Życiorys historyczny i kulturowy tego majątku ziemskiego obejmuje dwa wieki, w których pełnił on funkcję kulturowego centrum regionu i był związany z działalnością znanych osób.

Położenie geograficzne Biłozerki należało do szczególnie korzystnych: znajdowała się ona w odległości 14 wiorst od miasta gubernialnego Chersoń, graniczyła z jeziorami Białym i Bezmen, połączonymi z dniprzańską odnogą rzeki Koszowej (stąd Biłozerka miała połączenie rzeczne z Chersoniem). Posiadłość wyróżniała się dość dużą powierzchnią w porównaniu z innymi osiedlami na Ukrainie Południowej, zajmując około 10 tys. dziesięcin³⁶.

Pierwszym właścicielem posiadłości był generał-porucznik Iwan Abramowycz Hannibal. Zgodnie z dekretem rosyjskiej carycy Katarzyny II w 1780 r. nadano mu 12 tys. dziesięcin ziemi między Dnieprem a jeziorem Białym³⁷. Pierwotnie osiedle miało nazwę „Iwaniwka” na cześć założyciela. W latach 1781-1783 został zbudowany drewniany kościół p.w. Narodzenia Jana Chrzciciela według projektu architektonicznego Matwija Sytnikowa. Pierwszym kapłanem był Hryhorij Paszkowski³⁸. Biłozerkę zamieszkiwali Kozacy zaporoscy z zimowiska koło kopca Kiebychy³⁹. Wśród pierwszych rodzin byli Kabuzonowie, Honczarowie, Taranowie, Zabarowie i Nieczajowie – w historii osiedla nazwiska te są spotykane aż do lat 20. ubiegłego wieku. Wyspę Olchową położoną w pobliżu wsi dawniej zwano Wyspą Zaporoską.

Po dymisji w 1784 r. Hannibal sprzedał Biłozerkę rzeczywistemu radcy i kawalerowi hrabiemu Oleksandrowi Andrijowyczowi Bezborodce. Za jego czasów w posiadłości działały 4 młyny wiatrowe, założono też ogród owocowy⁴⁰. Na terenie osiedla znajdowało się 69 domów chłopskich i mieszkało 320 osób. Ze względu na zaangażowanie służbowe O.A. Bezborodko zarządcą majątku mianował porucznika, a następnie kapitana I rangi Leontowycza (inicjały nie są znane). W 1787 r. podczas uroczystego obiadu w posiadłości była obecna Katarzyna II.

W 1798 r. Biłozerkę nabył Bałtazar Bałtazarowycz Skadowski⁴¹. Podczas służby w Odessie nie był w stanie osobiście prowadzić gospodarstwa, natomiast po rezygnacji właściciel poświęcił się całkowicie gniazdu rodzinnemu.

Struktura funkcjonalna i przestrzenna Biłozerki odzwierciedlała utrwaloną tradycję posiadłościową. Gospodarstwem w majątku zarządzał osobiście właściciel. W 1798 r. mieszkało w nim 403 rolników: między innymi 247 w Biłozerce, w 1801 r. odpowiednio 363 i 205⁴², w 1811 r. – 248.

³⁵ Tamże, op. 4, spr. 30, ark. 199v.

³⁶ DACHO, f. 14, op. 2, spr. 8, ark. 14-26v.

³⁷ Tamże, op. 1, spr. 101, ark. 2.

³⁸ Tamże, f. 37, op. 1, spr. 662, ark. 20.

³⁹ L.O. Cibulenko i in., *Chersonšina: vid najdavnišich časiv do s'ogodennâ*, Cherson 2014, s. 113.

⁴⁰ DACHO, f. 14, op. 1, spr. 223, ark. 11.

⁴¹ Tamże, op. 2, spr. 8.

⁴² Tamże, op. 1, spr. 476, ark. 26v.-27.

Centrum duchowe osiedla stanowił kościół. W okresie od 1801 do 1822 r. jako kapłan służył tu Mychajło Wasylowycz Sztanczenko, kościelnym był Trofym Mojsejowycz Czerniawski (od 1806 do 1830 r.). Kościół znajdował się w odległości 6 wiorst od posiadłości, więc jego parafian stanowili mieszkańcy pobliskich wiosek⁴³. Rodzina zaspakajała swoje potrzeby duchowe również poprzez odwiedzanie klasztorów Lebedyńskiego (powiat czehryński w guberni kijowskiej) i Ładyńskiego (powiat pryłucki w guberni połtawskiej).

Posiadłość była tradycyjnie przekazywana w linii męskiej. Ponieważ w chwili śmierci B. Skadowskiego jego syn miał zaledwie kilka miesięcy, majątkiem zarządzała wdowa – Jewdokija Skadowska. Należy wspomnieć, że nawet po zawarciu małżeństwa z L. Jaworskim zostawiła ona wszystkie sprawy gospodarcze w swojej kompetencji.

Jakow Jakowycz Skadowski (1772-1847) był założycielem taurydzkiej gałęzi rodu. Studiował w Pijarskim Kolegium Jezuitów w Warszawie, służył w Kancelarii Podymnej Komisji Skarbowej Koronnej – głównym skarbcu Polski (od 1791 r.)⁴⁴. Pracował w Polskim Biurze Handlowym. W 1793 r. przez polskiego króla Stanisława Augusta został awansowany do stopnia majora. Istnieją dowody na to, że w 1808 r. Jakow pracował jako syndyk (osoba zajmująca się sprawami sądowymi) w Kościele rzymskokatolickim w Chersoniu⁴⁵.

Skadowski służył był również zarządcą posiadłości Czorneńka i Czorna Dołyna hrabiego Mykoły Semenowycza Mordwynowa⁴⁶. Jako deputowany powiatu dnierprzańskigo zajmował się zbieraniem funduszy na potrzeby instytucji (1811-1814). Służył też jako szef straży granicznej podczas epidemii dżumy (1813 r.)⁴⁷. W 1815 r. (w innych źródłach jest wymieniony 1812 r.)⁴⁸ J. Skadowski jako „człowiek, który zna się na naukach, potrafi docenić pracę nauczycieli i sukcesy uczniów”, został mianowany na kuratora honorowego Szkoły Powiatowej w Oleszkach⁴⁹. Rokrocznie przyznawał on z własnych środków dość znaczne kwoty na rozwój tego zakładu oświaty.

W 1820 r. awansował do radcy dworu⁵⁰, w 1829 r. – radcy kolegielnego. Pełnił funkcję marszałka szlachty powiatu dnierprzańskigo w guberni taurydzkiej (1830-1837)⁵¹. Posiadał następujące odznaczenia: Najwyższa miłość (1834), wdzięczność za dobrą służbę w ciągu 20 lat (1838), Order Świętej Anny 3. stopnia (1840)⁵². Był

⁴³ Tamże, f. 198, op. 1, spr. 24, ark. 1.

⁴⁴ DAKO, f. 782, op. 2, spr. 383, ark. 211.

⁴⁵ J. Weber, *Die Russen oder der Versuch einer Reisebeschreibung nach Russland und durch das russische Reich in Europa. Sonderheft 9*, Innsbruck 1960, s. 112.

⁴⁶ DAChO, f. P.-40972, op. 4, spr. 3, ark. 34.

⁴⁷ DAARK, f. 100, op. 1, spr. 471, ark. 121v.-122; tamże, spr. 18, ark. 438-438v.

⁴⁸ S. Sysuev, *Istoričeskaâ zapiska ob Aleškovskom uezdnom i gorodskom 4-klassnom učiliše s 1812 po 1912 g.*, Odessa 1912, s. 14.

⁴⁹ DAARK, f. 100, op. 1, spr. 18, ark. 270v.

⁵⁰ Tamże, f. 49, op. 1, spr. 915, ark. 30v.-31.

⁵¹ Tamże, spr. 989, ark. 191.

⁵² Tamże, spr. 1763, ark. 4; tamże, f. 327, op. 1, spr. 416, ark. 2.

rzeczywistym członkiem Towarzystwa Rolnego Południowej Rosji (od 1839 r.)⁵³. W 1838 r. Jakow Skadowski i jego dzieci zostali wpisani do trzeciej Księgi szlachty guberni taurydzkiej⁵⁴. W powiecie dnierprzańskim należały do niego wsie Skadowka (Szkadowka), chutory Marijaniwski i Oleksandriwski (łącznie 23 695 dziesięcin ziemi)⁵⁵.

W 1814 r. Jakow Skadowski poślubił Mariję Mychajliwnę Kwaszczenko (1799 – rok śmierci nieznan). Jej ojciec, radca tytularny Mychajło Jefymowycz Kwaszczenko, do 1794 r. był porucznikiem Apszerońskiego pułku piechoty podczas kampanii polskiej. Od 1795 r. służył w urzędzie celnym portu Odessa, więc blisko znał wuja Jakowa – Bałazara⁵⁶. Ponieważ Jakow Jakowycz nie zdążył sporządzić testamentu, rodzina samodzielnie podzieliła własność rodziny⁵⁷. Miał dzieci: Jakowa, Bałazara, Mariję, Oleksandrę, Sofiję.

Posiadłości gałęzi taurydzkiej rodu znajdowały się w południowej części guberni taurydzkiej, w powiecie dnierprzańskim (obecnie rejony czapłyński i skadowski w obwodzie chersońskim). Obszary te cechował suchy klimat i krajobraz stepowy, na początku XIX w. były one mało zaludnione.

J.J. Skadowski w 1814 r. nabył 1113 dziesięcin ziem państwowych w pobliżu wsi Majaczka⁵⁸, na których założył wieś Skadowka (Szkadowka). W tym czasie mieszkało tu 59 chłopów. Skadowka była położona w odległości 172 wiorst od centrum guberni i 47 wiorst od miasta powiatowego Oleszki. W 1831 r. w wyniku podziału posiadłości Czorneńka (obecnie w. Czornianka w rejonie kachowskim), do której wchodziła dacza Czornodołyńska admirała Mykoły Semenowycza Mordwynowa, otrzymał on 11 060 dziesięcin ziemi. Na tym obszarze Jakow Jakowycz założył chutory Bałazariwski (prawdopodobnie nazwany tak na cześć najstarszego syna) i Oleksandriwski⁵⁹. W celu zasiedlenia Bałazariwki J. Skadowski przesiedlił chłopów z Czornej Dołyny⁶⁰. Wśród jego posiadłości jest wspominany również chutor Marijaniwski. Tak więc w 1839 r. w majątku J. Skadowskiego mieszkało 142 chłopów.

Dziś Skadowka i Bałazariwka mają status wsi. W literaturze referencyjnej mało jest informacji na temat pierwotnej historii tych miejscowości i potrzebuje ona korekty. Między innymi założenie Skadowki datuje się na drugą połowę XIX w. Natomiast inne dostępne źródła pozwalają twierdzić, że stało się to w roku 1814. Tak samo nie wyczerpuje kwestii roli Jakowa Jakowycza w założeniu Bałazariwki twierdzenie o zasiedleniu jej przez byłych mieszkańców guberni kurskiej⁶¹.

⁵³ А. Скoдoвскiй, *Mnienie o spospešestvovanii šelkovodstvu v Novorossijskom krae*, „Listki obšestva sel'skogo hozajstva Ŭžnoj Rossii” 1839, nr 4, s. 215.

⁵⁴ DAARK, f. 49, op. 1, spr. 5735, ark. 38.

⁵⁵ RGIA, f. 91, op. 2, spr. 885, ark. 2.

⁵⁶ DAOO, f. 1, op. 218, spr. 10, ark. 65v.-66.

⁵⁷ DACHo, f. 34, op. 1, spr. 6, ark. 65v.

⁵⁸ DAARK, f. 377, op. 2, spr. 312, ark. 5v.

⁵⁹ DACHo, f. 14, op. 2, spr. 141, ark. 5; tamże, spr. 81, ark. 22.

⁶⁰ O. Šinkarenko (avtor-ukladač), *Kolekciã kart i planiv. Opis fondu # 302*, Cherson 2006, s. 35.

⁶¹ Z.S. Orlova, *Iz istorii zaseleniã Hersonšiny*, Cherson 1993, s. 62, 77.

Założenie posiadłości oraz działalność gospodarza na dużą skalę J.J. Skadowskiego stały się czynnikiem kształtowania oddzielnej (taurydzkiej) gałęzi rodu. Skadowka i chutory były głównym miejscem lokalizacji rodziny w okresie od 1820 do 1890 r. Na terenie podstawowej posiadłości Skadowki znajdował się dom właściciela, budynki gospodarcze, owczarnie, chaty chłopskie. Budynki były budowane częściowo z drewna, ale większość z cegieł z ziemi, jako materiał do pokrycia dachu służyły trzciny⁶².

Główną gałąź rolnictwa w Skadowce stanowiła hodowla zwierząt, przede wszystkim owiec. Właściciel zajmował się hodowlą cienkorunowych owiec hiszpańskich i koni. Wełna dobrej jakości była sprzedawana za granicą, szczególnie w Anglii. W gospodarstwie uprawiano zboża, między innymi pszenicę (arnautkę), żyto, proso, jęczmień. W swoim majątku ziemskim właściciel założył winnicę i ogród owocowy. Produkcja ogrodu służyła przede wszystkim do użytku domowego. A.O. Skalkowski wspominał J.J. Skadowskiego wśród właścicieli dużych ogrodów i plantacji guberni taurydzkiej. „Buraczok, Kulikowski i Skodowski mają całe tysiące najlepszych odmian i dobrze utrzymanych drzew”⁶³.

Tak więc na pierwsze pokolenie rodu Skadowskich (1790-1840) przypadła znajomość z regionem. Działania na południu Ukrainy odbywały się w odmiennych od tradycyjnych warunkach społecznych i kulturowych. Przesiedlenie zostało spowodowane działalnością przedsiębiorczą Polskiej Kompanii Handlowej znajdującej się w Chersoniu. Przynależność do drobnej szlachty bezrolnej Rzeczypospolitej zauważalnie wyróżniała Skadowskich spośród innych rodzin, które w tym czasie opanowywały przestrzeń społeczno-kulturową regionu, i budziła potrzebę „utwierdzenia się” na ziemi. Osiedlenie się Skadowskich na południu Ukrainy odbywało się w ostatnim okresie rozdawania na dużą skalę ziemi. Kształtowanie nieruchomości nastąpiło więc w wyniku nabycia gruntów od wysokich dostojników Imperium – kanclerza O.A. Bezborodki i M.S. Mordwynowa. Ostatni otrzymali nieruchomość za wierną służbę Katarzynie II. Tak więc w momencie zakupu majątków w gospodarstwach były już stworzone określone warunki dla pomyślnego rozwoju.

Za czasów gospodarowania pierwszego pokolenia Skadowskich założono podstawy wysokiego majątkowego statusu rodu. Większość nieruchomości została nabyta w okresie od końca XVIII do początku XIX w., co natychmiast wprowadziło tę rodzinę do kręgu elity szlacheckiej Ukrainy Południowej. Wielcy ziemianie Skadowscy przeszli drogę od tradycyjnego sposobu gospodarowania ziemskiego do kapitalistycznej gospodarki i osiągnęli nowy poziom w realizacji projektów ściśle przedsiębiorczych.

⁶² DACHO, f. 377, op. 2, spr. 312, ark. 5v., 22-22v.

⁶³ A. Skal'kovskij, *Opyt statističeskogo opisaniâ Novorossijskogo kraâ, č. 2. Hozâjstvennaâ statistika*, Odessa 1853, s. 152.

Bibliografia

Materiały archiwalne

- Deržavnij archiv Avtonomnoï Respubliki Krim
F. 27, 49, 100, 377
- Deržavnij archiv Chersons'koï oblasti
F. 14, 34, 37, 198, 377, P.-40972
- Deržavnij archiv Kyïvs'koï oblasti
F. 782
- Deržavnij archiv Odes'koï oblasti
F. 1, 37, 59
- Rossijskij gosudarstvennyj istoričeskij arhiv (g. Sankt-Peterburg)
F. 13, 91, 1341

Źródła drukowane

Arhiv grafov Mordvinovyh, t. 2, wstęp i przypisy V.A. Bilbasova, Sankt-Peterburg 1901

Opracowania

- Bajer P., *Polish Nobility and its Heraldry: An introduction*, podolska.neostrada.pl/teksty/heraldry.htm#1 (dostęp: 26.09.2018)
- Balzer O., *Skartabelat w ustroju szlachectwa polskiego*, Kraków 1911
- Cibulenko L.O. i in., *Chersonšina: vid najdavnjšich časiv do s'ogodennâ*, Cherson 2014
- Dorošenko O.M., *Rid Skaržins'kich v istorii Pivdennoï Ukraïni (seredina XVIII-poczatok XX stolittâ), disertaciâ na zdobuttâ naukovogo stupenâ kandidata istoričnich nauk, special'nist' 07.00.01 „Istoriâ Ukraïni”*, Odessa 2010
- Gavris' N., *Ukraïns'ka višivanka pana Skadovs'kogo*, „Čornomorec” 1994, 20 listopada
- Gerbi velikolitovs'koï šlâhti*, www.lyczkowski.net/ru/gerby-beloruskoj-shljahty/bukvy-d-i.html (dostęp: 26.09.2018)
- Niesiecki K., *Herbarz polski*, Lipsk 1839-1845, t. 11, s. 401, www.przodkowie.com/niesiecki/s/skodowski/10387.php (dostęp: 26.09.2018)
- Orlova Z.S., *Iz istorii zaseleniâ Hersonšiny*, Cherson 1993
- Selo Belozërka, Ivanovskoe tože, Hersonskoj gubernii i uezda tože*, „Zapiski Odesskogo obšestva istorii i drevnostej” 1881
- Šinkarenko O. (avtor-ukladač), *Kolekcijâ kart i planiv. Opis fondu # 302*, Cherson 2006
- Skodovskij Â., *Mnenie o spospešestvovanii šelkovodstvu v Novorossijskom krae*, „Listki obšestva sel'skogo hozâjstva Ŭžnoj Rossii” 1839, nr 4
- Skal'kovskij A., *Opyt statističeskogo opisaniâ Novorossijskogo kraâ, č. 2. Hozâjstvennâ statistika*, Odessa 1853

- Stroganova M.N., *Istoriâ roda Skadovskich gerba „Dolenga”, jeho potomki i rodstvenniki v Rosii (vek XVIII-vek XXI). Dokumenty i vospominaniâ sovremennikov*, Moskva 2001
- Stroganova M.N., *Pervye Skadovskie gerba „Dolenga”, [w:] Skadovskie: lûdi i sud'by, vek XVIII-vek XXI. Istoriâ v licah, dokumentah i vospominaniâh*, Feodosiâ 2017
- Svečina I., *Tot čudnyj hram vzorvali, „Hristianin Tavrii”* 1992, nr 9
- Sysuev S., *Istoričeskaâ zapiska ob Aleškovskom uezdnom i gorodskom 4-klassnom učiliše s 1812 po 1912 g.*, Odessa 1912
- Uruski C., *Herbarz szlachty polskiej*, t. 1-15, Warszawa 1904-1931
- Val' o M., *Baltazar Gaket i Ukraïna. Stat' i materialy*, L'viv 1997
- Vermenych Â.V., Vortman D.Â., *Radomišl'*, www.history.org.ua/?termin=Radomyshl_mst (dostep: 26.09.2018)
- Weber J., *Die Russen oder der Versuch einer Reisebeschreibung nach Russland und durch das russische Reich in Europa. Sonderheft 9*, Innsbruck 1960
- Zaderejčuk A., *Vnesok rodu Falc-Fejniv u social'no-ekonomičnij ta suspil'no-političnij rozvitok Pivdnâ Ukraïni, disertaciâ na zdobuttâ naukovogo stupenâ kandidata isto-ričnich nauk*, 07.00.01 „Istoriâ Ukraïni”, Simferopol' 2009

Summary

The origins of the noble Skadowski family

The article presents the way the Skadowski family were granted the membership in the nobility. It is emphasised that the first visits of the Skadowski family members to Ukraine were connected with trade. The stages of family members integration with south Ukrainian nobility were distinguished including Yakov Yakovich and Baltazar Baltazarovich: performing civil services, purchasing property and receiving the membership in the Russian nobility. It was also proved that the story of the Skadowski family's nobilitation was typical of the times and family members were never rejected as they met the requirements and were able to prove their status.